

Практичні аспекти економічної безпеки держави
УДК 620.9:330.322.012.23]:005.332.4](477:(4-6ЄС))(02)(02.034.44)

Усенко Антон Володимирович

*аспірант Спеціальності 281 Публічне управління та адміністрування
Інституту підготовки кадрів державної служби зайнятості України*

Usenko Anton

*Graduate Student of the specialty 281 Public Management and Administration
Institute of Training of Personnel of the State Employment Service of Ukraine*

**РЕАЛІЗАЦІЯ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ ПАЛИВНО-
ЕНЕРГЕТИЧНОГО КОМПЛЕКСУ
IMPLEMENTATION OF PUBLIC ADMINISTRATION ENSURING
THE INVESTMENT ATTRACTIVENESS OF THE FUEL AND ENERGY
COMPLEX**

Анотація. У статті розглянуто особливості реалізації публічного управління забезпечення інвестиційної привабливості паливно-енергетичного комплексу. Визначено, характер застосування управлінського впливу на процеси інвестиційного забезпечення ПЕК, серед основних форм якого були виділені наступні: директивний; індикативний; інтегрований; стратегічний; мережевий.

З'ясовано, що основною метою публічного управління інвестиційним забезпеченням ПЕК є створення такої моделі розвитку комплексу, який передбачатиме неможливість використання застарілих технологій вироблення енергії або створюватиме бар'єри чи надмірну вартість для реалізації енергетичних ресурсів, що мають високий рівень шкідливого впливу на навколишнє середовище. Загалом, публічне управління інвестиційним забезпеченням ПЕК є особливою сферою реалізації владно-

управлінського впливу на приватний сектор з метою його стимулювання, заохочення та спонукання до збільшення витрат на ті заходи та цілі, які можуть не відповідати приватним інтересам. Нам зрозуміло, що основна ціль ринкових процесів полягає в максимізації прибутку.

Сформовані висновки, щодо особливостей реалізації публічного управління забезпеченням інвестиційної привабливості ПЕК і визначено, що це один із елементів системи публічного управління в ПЕК, який формується в тісній консолідації зусиль державного та приватного секторів. Запропонована дефініція «інвестиційне забезпечення розвитку ПЕК», яка розкривається через розуміння її в якості системи, що складається з певної сукупності взаємопов'язаних і взаємообумовлених підсистем, які відображають окремі елементи інвестування.

Ключові слова: публічне управління, паливно-енергетичний комплекс, інвестиційна привабливість, забезпечення, інтеграція.

Summary. The article examines the peculiarities of the implementation of public management to ensure the investment attractiveness of the fuel and energy complex. The nature of the application of managerial influence on the processes of investment provision of the PEC was determined, among the main forms of which the following were identified: directive; indicative; integrated; strategic; network

It was found out that the main goal of public management of investment provision of PEC is to create such a model of the development of the complex, which will provide for the impossibility of using outdated energy production technologies or will create barriers or excessive cost for the realization of energy resources that have a high level of harmful impact on the environment. In general, the public management of investment provision of the PEC is a special area of the implementation of power-management influence on the private sector with the aim of stimulating, encouraging and encouraging it to

increase spending on those activities and goals that may not correspond to private interests. It is clear to us that the main goal of market processes is to maximize profit.

Conclusions have been drawn regarding the peculiarities of the implementation of public management to ensure the investment attractiveness of the PEK and it has been determined that this is one of the elements of the public management system in the PEK, which is formed in a close consolidation of the efforts of the public and private sectors. The definition of "investment support for the development of PEK" is proposed, which is revealed by understanding it as a system consisting of a certain set of interconnected and mutually conditioned subsystems that reflect individual elements of investment.

Key words: *public administration, fuel and energy complex, investment attractiveness, provision, integration.*

Постановка проблеми. Паливно-енергетичний комплекс є традиційним об'єктом інвестування з боку приватного сектору та одним із напрямків міжнародного перерозподілу державних фінансів. Тому будь-яка держава зацікавлена в тому, щоб саме її паливно-енергетичний комплекс приваблював інвесторів в більшій мірі, що б дало змогу консолідувати суттєві ресурси для запровадження глобальних трендів на декарбонізацію енергетичного комплексу. Тому ми наголошуємо на необхідності розглядати інвестиційну складову розвитку паливно-енергетичного комплексу або інвестиційне забезпечення комплексу як самостійний міжгалузевий предмет наукового дослідження, що вбирає в себе елементи методології пізнання притаманних наці державного управління та економічним наукам. Такий підхід демонструє домінування економіко-правового механізму публічного управління в контексті інвестиційного забезпечення паливно-енергетичного комплексу.

Це накладає певний відбиток на процес цілепокладання публічного управління в паливно-енергетичному комплексі, а також демонструє важливість досягнення цілей економічної самодостатності держави, які знаходяться на одному рівні пріоритетності із забезпеченням енергетичної безпеки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На даний час, існує велика кількість наукових досліджень, які присвячені теоретичному аналізу інвестиційного забезпечення підприємств. Серед вітчизняних і зарубіжних вчених, які зробили значний вклад у створення теоретичних аспектів інвестиційного забезпечення, необхідно виділити: А. Асайла, З. Боді, І. Віханського, О. Гавриша, І. Крейдича, Т. Коллера, К. Макконела, А. Садекова, С. Тульчинську, Н. Свірідову, Л. Шинкарука та інші. А наприклад, такі вчені, як: С. Груб'як, І. Запухляк, С. Клименко, О. Шандрівська у своїх наукових дослідженнях акцентували увагу на проблемах розвитку українських підприємств газової промисловості.

Крім того, вважаємо за необхідне, зазначити, що основними проблемами ресурсного забезпечення потенціалу підприємства займалися такі вчені, як: Л. Абалкіна, К. Борзенкова, В. Дергачова, Г. Клейнера, Є. Лапіна, К. Миско, В. Свободіна, Д. Тисс та А. Фонотова.

Таким чином, проаналізувавши наукові праці вчених, можемо констатувати, що у зазначених дослідженнях не було приділено уваги аналізу особливостей реалізації публічного управління забезпечення інвестиційної привабливості паливно-енергетичного комплексу, тому потребує детального вивчення.

Мета статті – проаналізувати особливості реалізації публічного управління забезпечення інвестиційної привабливості паливно-енергетичного комплексу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Особливості паливно-енергетичного комплексу в якості об'єкту публічного управління, а також

низка особливостей його реалізації розкривають нагальні проблеми теоретико-методологічного рівня. Мова йде про поєднання державного контролю та примусу із свободою діяльності суб'єктів господарювання, що утворюють паливно-енергетичний комплекс (далі – ПЕК). Державна енергетична політика відрізняється від політики в інших галузях тим, що вона не просто ставить цілі розвитку ПЕК, а висуває фактичні вимоги до його організації з урахуванням потреб національної безпеки, в систему якої такий комплекс інтегрований повністю. Це означає, що держава максимізує наявний в неї ресурс та управлінський потенціал для реалізації таких цілей і того ж вона прагне від підприємств комплексу.

Як зазначає вчений С. Алексеєнков, що з урахуванням ролі та місця промислово-енергетичного комплексу в економічній системі держави вона повинна наділяти зміст публічного управління комплексом інструментів відповідного рівня пріоритетності [1]. При цьому дослідник зміщує акценти із енергетичної безпеки держави в бік забезпечення балансу права громадян на безпечне довкілля та енергоефективність, мотивуючи це тим, що саме зелена відновлювальна енергетика дасть змогу досягнути бажаного рівня енергетичної незалежності держави.

Ми погоджуємося із такою позицією дослідника, а тому доцільно запропонувати тезу про те, що саме за рахунок публічного управління інвестиційним забезпеченням промислово-енергетичного комплексу держава досягатиме цілей декарбонізації.

Інший вчений К. Астапов звертається до стимулювання інвестиційної діяльності в промислово-енергетичному комплексі, як основного інструменту управління комплексом. В іншому випадку без активізації цієї складової держава бере на себе тягар фінансування реформування галузі, оскільки цього вимагає створення умов для забезпечення національної безпеки і в тому числі енергетичної [2, с. 23-27]. Таким чином, ми отримуємо цікавий висновок про те, що публічне

управління інвестиційним забезпечення розвитку ПЕК так само є складовою системи національної безпеки, а відтак регулювання фінансових потоків для трансформації комплексу має високий пріоритет.

Це забезпечує стабільність інвестиційних потоків, а відтак і підвищує рівень енергетичної незалежності держави. А. Блінов в цьому контексті стверджує, що інвестиційне забезпечення ПЕК нерозривно пов'язане із інноваційною складовою тобто держава стимулюючи інвестиції одночасно стимулює і інноваційний розвиток комплексу [3, с. 27-31].

Основний напрямок розвитку ПЕК має бути направлений на альтернативні джерела енергії й створення умов для заміщення дорогого імпортного газу. Бізнес повинен отримати стимул до вкладання інвестицій у нарощування виробництва альтернативно енергії. Це не можливо від поєднання інвестиційної та інноваційної складової. І обидві вони повинні забезпечуватися державно-управлінським впливом.

Таким чином, від вдалого та ефективного залучення інвестицій в ПЕК та впровадження дієвих механізмів публічного управління цими процесами значною мірою залежать динаміка, масштаби і техніко-економічні показники суспільного виробництва, насамперед промисловості. Разом з тим, наближення до джерел палива й енергії – одна з головних вимог територіальної організації промисловості. Паливно-енергетичні ресурси є основою формування багатьох територіально-виробничих, у тому числі промислових комплексів, визначаючи їх спеціалізацію на енергоємних виробництвах [6, с. 18-21]. Тобто публічне управління інвестиційним забезпеченням ПЕК сприяє формуванню нового промислового комплексу окремих територій. Це піднімає нове питання: яким має бути ступінь взаємодії органів публічного управління місцевого та загальнодержавного рівнів для того, щоб

максимізувати такі процеси, і чи доцільно говорити про допустимість делегування на місцевий рівень повноважень в сфері управління ПЕК?

На думку А. Галардоні публічне управління в ПЕК повинно забезпечуватися виключно державою, особливо якщо мова йде про створення стимулів для залучення інвестиційних ресурсів. Місцева влада, на думку дослідника, може виступати лише провайдером державної політики на регіональному рівні [9].

З іншого боку ми повинні розуміти і те, що органи місцевої влади також мають певний потенціал для залучення інвестицій в ПЕК, а деякі компанії взагалі перебувають виключно в комунальній власності (частково теплогенеруючі, енергорозподільчі тощо). В такому випадку на думку М. Клера держава повинна створювати таку систему організаційно-правових засобів, які б давали можливість органам місцевого самоврядування виступати самостійними гравцями в ПЕК, залучаючи інвестиції під місцеві гарантії та стимулюючи розвиток комплексу в інший спосіб, віднесений до обсягу їх компетенції [10]. Але ми вважаємо такий підхід до публічного управління інвестиційним забезпеченням ПЕК через консолідацією зусиль з органами місцевого самоврядування дещо хибним.

Якщо слідувати логіці викладу В. Шестопалова, який вважає, що основні цілі державного регулювання паливно-енергетичного комплексу це здійснення технічного обслуговування і високої конкурентоспроможності на світовому ринку, ефективне функціонування і безпечне використання природних ресурсів та забезпечення високого рівня доходів до бюджету, що вимагає прискореної модернізації енергетичних об'єктів, а також національної безпеки, з урахуванням енергетичного фактору [8, с. 200], тоді слушним будуть наступні тези:

- публічне управління інвестиційним забезпеченням в ПЕК в першу чергу переслідує національні загальнодержавні інтереси. Через таку матрицю цілей недоцільно розширювати участь місцевих органів влади в

інвестиційному стимулюванні розвитку комплексу, оскільки це завжди створюватиме негативні суспільні настрої щодо невідповідності витрат отримуваним вигодам.

- інвестиційний потенціал місцевої влади надзвичайно малий. Натомість нами наголошується на тому, що вони можуть і повинні брати участь в заходах стимулюючого характеру розвитку ПЕК, що стане підґрунтям для впровадження державою відповідних інструментів інвестиційного забезпечення в межах публічного управління ПЕК. Мова йде зокрема про надання пільг за місцевими бюджетами та зборами, забезпечення трудовою силою тощо;

- органи місцевого самоврядування не мають в своєму управлінському арсеналі вагомих важелів гарантування інвестицій на відміну від держави. Тому вони мають і низьку ефективність управлінських заходів із залучення інвестиційних ресурсів.

У процесі публічного управління інвестиційним забезпеченням в ПЕК дуже важливо враховувати поточні ринкові умови, а також приймати до уваги економічні, геополітичні та технологічні фактори, що включають залучення інвестицій в галузь, посилення міжнародної конкуренції у всіх напрямках національного господарства, наявність високоефективних технологій, оновлення основних фондів і виробничого обладнання. Водночас, інше питання якому має бути приділена увага у сучасних умовах суспільно-державного розвитку та реформування є автоматизація інноваційного розвитку паливно-енергетичного комплексу, як одного із способів забезпечення технологічної незалежності, особливо в умовах тих обмежень і викликів, з якими доводиться стикатися. В рамках роботи за вказаним напрямом передбачена реалізація національних проектів в галузях тих паливно-енергетичного комплексу, які представляють собою комплексні програми по забезпеченню енергобезпеки країни, зниження залежності від іноземних технологій і обладнання, а також впровадження

рішень високого технологічного рівня, здатних дати вагомий економічний ефект. Все це дає змогу визначити нами характер застосування управлінського впливу на процеси інвестиційного забезпечення ПЕК, серед основних форм якого слід виділити наступні: директивний (передбачає виконання обов'язкових норм, приписів, вимог регулятора щодо досягнення показників які дають змогу отримувати доступ підприємств галузі до інвестиційних ресурсів); індикативний (передбачає стимулюючий вплив на діяльність господарюючих суб'єктів, шляхом трансформації певних регуляторних норм в бік послаблення імперативного впливу в ПЕК); інтегрований (спрямовується на поєднання міжгалузевих інструментів регулювання інвестиційно привабливістю ПЕК, що суттєво відрізняє зміст публічного управління інвестиційним елементом системи забезпечення ПЕК від загальної моделі публічного управління комплексом); стратегічний (передбачає імплементацію завдань інвестиційного забезпечення в основний тренд стратегії розвитку ПЕК та всього енергетичного комплексу держави); мережевий (передбачає великий рівень дискретності у застосуванні різних поєднань інструментів та способів впливу органів публічного управління на різних учасників ПЕК).

Як зазначають вчені, держава відповідає за розвиток нормативно-правової бази у сфері нових технологій та інноваційних рішень, що є прямим способом забезпечення інвестиційної привабливості галузі [4, с. 34]. Ця теза свідчить про те, що основним об'єктом інвестування виступають інноваційні проекти в промислово-енергетичному комплексі.

Цікавою з цього приводу є точка зору М. Земляного, який вказує, що пріоритети інвестиційної політики держави в паливно-енергетичному комплексі є обов'язкова зміна способів вироблення енергії в бік відмови від карбонової енергетики на користь відновлювальної та зеленої [5, с. 49-51]. Але на наш погляд, публічне управління інвестиційним забезпеченням

паливно-енергетичного комплексу в демократичних державах повинно відбуватися з урахуванням наступних зауважень: відношення держави до глобальної стратегії розвитку з урахуванням вимог міжнародно-правових конвенцій в сфері кліматичних змін та відповідної тенденції до зменшення шкідливих викидів; наявного суспільного запиту щодо підвищення стандартів екологічного управління та відмову від карбонізації суспільного життя на користь стратегій енергоефективності та поширення зеленої енергетики; реального стану забезпеченості держави декарбонізованими джерелами генерування енергії.

Інтеграція будь-якої держави у світовий економічний простір з урахуванням вичерпності традиційних енергоносіїв вимагає нових підходів до формування і впровадження шляхів енергетичного розвитку галузей національного господарства. А важливість інвестиційного забезпечення в умовах ПЕК актуалізує питання розширення інструментарію та механізмів публічного управління у всьому комплексі.

Стара система управління (управління виключно державною власністю) виявила свою неспроможність адаптуватися до нових умов господарювання. В свою чергу перехід від державної форм власності до приватної (чи корпоративної) не створив передумов для підвищення конкурентоздатності та ефективної діяльності ПЕК через нерозуміння приватним сектором стратегічних пріоритетів розвитку ПЕК в цілому і завдань окремих господарських одиниць зокрема.

Методологія її формування базується на основі багаторівневого підходу, що дозволяє визначити стратегію інноваційного розвитку ПЕК на державному, загальносвітовому і галузевому рівнях управління. Таким чином, система публічного управління інвестиційного забезпечення ПЕК складається із декількох стратегічних напрямів (рис. 1)

Рис. 1. Графічний вираз системи публічного управління інвестиційного забезпечення ПЕК

Отже, інвестиційне забезпечення розвитку ПЕК уявляється нам системою, що складається з певної сукупності взаємопов'язаних і взаємообумовлених підсистем, які відображають окремі елементи інвестування. Публічне управління інвестиційним забезпеченням ПЕК означає досягнення умов достатності розвитку комплексу, тобто такого стану всіх підсистем, за якого досягнення мети інвестиційного забезпечення означатиме досягнення цілей розвитку всього ПЕК та енергетичної політики держави. Достатність інвестицій визначити доволі складно, але на наш погляд слід застосовувати підхід за якого відбуватиметься баланс в стимулюванні приватного сектору та задоволенням потреб інноваційного оновлення комплексу.

Логіка формування енергетичної політики держави з урахуванням специфічного впливу енергозабезпечення та енергозбереження на

економічні процеси демонструє, що визначальним моментом успішності функціонування системи державного управління у сфері енергетичної безпеки є формування в державі соціально-адекватної політики енергозабезпечення орієнтованої на розширення інвестиційних можливостей [7, с. 47-51]. Ця теза нами підтримується, а її цінність полягає в тому, що держава повинна знаходити баланс між інвестиційним забезпеченням та самозабезпеченням фінансовими ресурсами ПЕК. Мова йде про недопущення надмірної концентрації інвестиційних ресурсів, що може призвести до втрати державної монополії чи контролю за ринком енергоресурсів.

На наш погляд, необхідно підвищити роль публічного управління, що повинно бути спрямоване перш за все на сприяння впровадженню стратегії диверсифікації імпортерів енергетичних ресурсів, створенню їх стратегічних запасів, модернізації діючих і будівництву нових сучасних енергогенеруючих підприємств, створення нових виробництв наукоємної продукції. Соціальна адаптація публічного управління інвестиційним забезпеченням ПЕК зумовлює потребу у врахуванні низки факторів впливу, які складним чином взаємодіють та визначають стан розвитку і всього ПЕК, і його інвестиційної складової. Такими групами факторів є наступні: технічні, структурні, управлінські, політико-економічні, соціально-культурні.

Ми наполягаємо на тому, що на відміну від усіх інших складових системи публічного управління в ПЕК публічне управління інвестиційним забезпеченням має низку специфічних особливостей: по-перше, воно здійснюється з урахуванням такого комплексу потреб: забезпечення енергетичної безпеки; досягнення стратегічних цілей розвитку ПЕК (декарбонізація, розвиток альтернативних джерел та технологій вироблення енергії тощо); недопущення порушення балансу домінування державної власності в комплексі над приватною; по-друге, об'єктом

інвестицій завжди виступають інноваційні рішення в сфері вироблення енергії, її транспортуванні та зберіганні, що обумовлює поєднання політики інвестиційного забезпечення із інноваційною політикою та розвитком науково-дослідницького потенціалу комплексу; по-третє, інвестиційне забезпечення вимагає від держави застосовувати значно м'якші механізми у порівнянні із традиційними адміністративними та імперативними методами управління в ПЕК; по-четверте, аналізована складова передбачає високий рівень кооперації між приватним та державним секторами в досягненні цілей інвестиційного забезпечення підприємств ПЕК.

Загалом, публічне управління інвестиційним забезпеченням ПЕК є особливою сферою реалізації владно-управлінського впливу на приватний сектор з метою його стимулювання, заохочення та спонукання до збільшення витрат на ті заходи та цілі, які можуть не відповідати приватним інтересам. Нам зрозуміло, що основна ціль ринкових процесів полягає в максимізації прибутку. Натомість метою енергетичної політики держави є не стільки отримання прибутку, скільки досягнення стану енергетичної незалежності, посилення енергетичної безпеки, максимізації задоволення потреб кінцевих споживачів.

Висновок. Таким чином, на основі проведеного дослідження визначено, що метою публічного управління інвестиційним забезпеченням ПЕК є створення такої моделі розвитку комплексу, який передбачатиме неможливість використання застарілих технологій вироблення енергії або створюватиме бар'єри чи надмірну вартість для реалізації енергетичних ресурсів, що мають високий рівень шкідливого впливу на навколишнє середовище.

Аналіз особливостей реалізації публічного управління забезпеченням інвестиційної привабливості ПЕК демонструє, що це один із елементів системи публічного управління в ПЕК, який формується в

тісній консолідації зусиль державного та приватного секторів. Запропонована дефініція «інвестиційне забезпечення розвитку ПЕК», яка розкривається через розуміння її в якості системи, що складається з певної сукупності взаємопов'язаних і взаємообумовлених підсистем, які відображають окремі елементи інвестування.

Література

1. Алексеєнков С.О. Роль і місце паливно-енергетичного комплексу в подвоєнні ВВП України. Київ. 2014. 173 с.
2. Астапов К. Реформування паливно-енергетичного комплексу. *Економіст*. 2013. № 2. С. 21-29.
3. Блінов А. О. Українська економіка у третьому тисячолітті – світло в кінці тунелю. *ЕКО*. 2013. № 2. С. 19-44.
4. Грицяк А.І. Публічне управління в Україні: становлення за європейськими стандартами. *Вісник Академії митної служби України. Сер. : Державне управління*. 2010. № 2. С. 5-11.
5. Земляний М.Г. Пріоритети інвестиційної політики в паливно-енергетичному комплексі України. *Стратегічні пріоритети*. 2012. № 2. С. 47-52.
6. Коваленко О. Стан та перспективи розвитку паливно-енергетичного комплексу в Україні. *Галицький економічний вісник*. 2015. Том 48. № 1. С. 18-25.
7. Кьопль О. І. Державна політика енергозабезпечення як змістовна основа енергетичної безпеки України. Економіка, менеджмент, маркетинг і логістика: теорія, практика, перспективи : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. студ. і молодих науковців. Ялта : РВНЗКГУ, 2011. С. 47-51.

8. Шестопалов П. В. Энергетическая безопасность: определение понятия и сущность. *Бизнес в законе: экономико-юридический журнал*. 2012. № 5. С. 200–201.
9. Gilardoni, A. *The World Market for Natural Gas. Implications for Europe*. Heidelberg : Springer. 2014. 210 p.
10. Klare M. *Global Conflicts That Have Flared Up Over Oil and Gas*. Alternet. 2013.

References

1. Aleksieienkov S.O. (2014) *Rol i mistse palyvno-enerhetychnoho kompleksu v podvoienni VVP Ukrainy [The role and place of the fuel and energy complex in doubling Ukraine's GDP]*. Kyiv [in Ukrainian].
2. Astapov K. (2013) Reformuvannia palyvno-enerhetychnoho kompleksu [Reforming the fuel and energy complex]. *Economist*, No. 2, 21-29 [in Ukrainian].
3. Blinov A. O. (2013) *Ukrainska ekonomika u tretomu tysiacholitti – svitlo v kintsi tuneliu [Ukrainian economy in the third millennium – light at the end of the tunnel]*. *EKO*, № 2, 19-44 [in Ukrainian].
4. Hrytsiak A.I. (2010) *Publichne upravlinnia v Ukraini: stanovlennia za yevropeiskymy standartamy [Public administration in Ukraine: development according to European standards]*. *Visnyk Akademii mytnoi sluzhby Ukrainy. Ser.: Derzhavne upravlinnia*. № 2, 5-11 [in Ukrainian].
5. Zemlianyi M.H. (2012) *Priorytety investytsiinoi polityky v palyvno-enerhetychnomu kompleksi Ukrainy [Investment policy priorities in the fuel and energy complex of Ukraine]*. *Stratehichni priorytety*, № 2, 47-52 [in Ukrainian].
6. Kovalenko O. (2015) *Stan ta perspektyvy rozvytku palyvno-enerhetychnoho kompleksu v Ukraini [State and prospects of the*

- development of the fuel and energy complex in Ukraine]. *Halytskyi ekonomichnyi visnyk*, № 1, 18-25 [in Ukrainian].
7. Koppl O. I. (2011) Derzhavna polityka enerhozabezpechennia yak zmistovna osnova enerhetychnoi bezpeky Ukrainy [State energy supply policy as a meaningful basis of energy security of Ukraine]. *Ekonomika, menedzhment, marketynh i lohistyka: teoriia, praktyka, perspektyvy : materialy Mizhnar. nauk.-prakt. konf. stud. i molodykh naukovtsiv. Yalta : RVNZKHU*, 47-51 [in Ukrainian].
 8. Shestopalov P. V. (2012) Energeticheskaya bezopasnost: opredelenie ponyatiya i sushchnost [Energy security: definition of the concept and essence]. *Biznes v zakone: ekonomiko-yuridicheskyy zhurnal*, № 5, 200–201 [in Russian].
 9. Gilardoni A. (2014) *The World Market for Natural Gas. Implications for Europe*. Heidelberg : Springer.
 10. Klare M. (2013) *Global Conflicts That Have Flared Up Over Oil and Gas*. Alternet.